„ЗАСТАВА“ излази редовно средом, петком, недељом, на целом табаку, а уторком на по табака.

Недељом излази уз „Заставу“ забавно-поучни лист „Завичај.“

ЦЕНА ЈЕ ОВА
за Аустро-Угарску:

Са „Завичајем“:		Без „Завичаја“:	
на годину	16 ф.	на годину	14 ф. —
на по године	8 „	на по године	7 „ —
на ¼ године	4 „	на ¼ године	3 „ 50
		на 1 месец	1 „ 20

ЗАСТАВА.

За Србију:
(у сребру.)

Са „Завичајем“:		Без „Завичаја“	
на годину	40 дин.	на годину	35 дин.
на по год.	20 „	на по године	17½ „
на ¼ год	10 „	на ¼ године	9 „
		на 1 месец	3 „

ОГЛАСИ рачунају се по 6 новч. од сваке врсте оваких ситних слова, а за жиг се плаћа по 30 новч. сваки пут.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а претплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ“.

РУКОПИСИ не враћају се натраг.

БРОЈ 44. У НОВОМЕ САДУ, У НЕДЕЉУ 19. (31.) МАРТА 1878. ГОДИНА XIII.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Почетком априла одпочиње нова четврт за оне поштоване претплатнике, који су само на прву овогодишњу четврт претплатили. Учтиво их овим опомињемо за раније, да изволе настојати око поновљења претплате.

Лист се без готове претплате неће моћи никоме слати, зато умољавамо поштоване претплатнике, да претплату за времена; и то најбоље путем поштанских упутница, послати изволе; како би се лист без прекидања оправљати могао. Наруџбине без новаца неће се моћи уважити.

Претплата, огласи, као и наплате за то, нека се изволе упутити на администрацију „Заставе“, а само дописи и остало, што се односи на уређење листа, нека се изволи слати уредништву „Заставе“.

Умољавамо пријатеље листа, да не пожале труда, поштоване сународнике, који би листа држати могли, побуђивати на претплату листа.

„Застава“ излази четир пута преко недеље. Уз то сваке недеље излази „Завичај“ забавно-поучног садржаја.

Претплата остаје за аустро-угарку монархију, српске државе и покрајине.

На целу годину	14 ф. —	или	35 дин.
На по године	7 „ —	„	17½ „
На четврт год.	3 „ 50 н.	„	9 „
На месец дана	1 „ 20 н.	„	3 „

За остале земље и то: за Немачку годишње 18 ф. за Швајцарску, Романију, Русију, Италију и Бугарску 20 фор. а за Француску и Америку 24 фор. или сразмерно на четврт године.

Ко би желио уз „Заставу“ и „Завичај“ да добива, томе је претплата за ову монархију, српске државе и покрајине ова:

На целу годину	16 ф. —	или	40 дин.
На по године	8 „ —	„	20 „
На четврт године	4 „ —	„	10 „
На месец дана	1 „ 40 н.	„	3½ „

У Новом Саду 17 марта 1878.

Уредништво и наклада „Заставе“.

ПОСЛАНСТВО ЂЕНЕРАЛА ИГЊАТИЈЕВА.

Ђенерал Игњатијев, то је човек, око којег се данас окреће читав један свет. Сви листови аустро угарски пуни су о Игњатијеву и његовом посланству у Бечу. Сви ти листови приповедају, како је Игњатијев послан од руског двора за то, да врбује Аустро-Угарску за савезницу, или бар да осигура неутралност ове монархије у случају руско-енглеског сукоба. Тима је листовима такође и то јасно као сунце, да ће Игњатијев чинили том приликом велике понуде бечком двору, да ће обасути грофа теребешког хрпом ласкавих речи и сваковрсних обећања. Напрема таким приликама почињу да увиђају и највећи противници досадање Андрашијеве пасивности у источној кризи, како ипак још није све изгубљено, како тек сад наступа одсудни тренутак, у којем има Андрашија да бирз, на коју ће страну, да се баци.

Ко је сретнији од Андрашија! Као око лепе деве какве облеђу га просиоци и моле за један умиљат поглед. С једне стране Игњатијев, изасланик са севера, а с друге Елиот, енглески посланик у Бечу. Па што је још ласкавије, све то бива у једно исто враме. Кажу, да је енглески посланик баш непосредно пред долазак Игњатијев конферисао с грофом Андрашијем и да је то оно конферисање, усљед којег је лорд Дерби наговестио важне одлуке енглеске владе. По томе неки сумњају, да се можда ђенерал Игњатијев доцкан закаснио на пут, да је стигао таман, кад се Андрашија — другоме обећао. Ту своју сумњу потврђују неки и тиме, што доказују, да се Енглеска не би толико разметала и Русију изазивала, да није сигурна, е ће у случају рата имати савезника на европском копну.

Било како му драго, тек се Андрашија може позивати на садашње прилике, по којима је тежиште у Беч пренето, и тиме да доказује, како његова источна политика још није премашена. У тој великој срећи једина је неприлика та, што је баш главом ђенерал Игњатијев, коме је поверено то важно изасланство. Тај руски државник није омиљена личност код меродавника у овој монархији. Њега беде, да је све ово чудо на истоку спремио и из потаје удесио. Његова је кривица, што је данас отоманска царевина у Европи погажена и разорена. Таки човек наравно не може погодан бити аустро-угарским државницима, који би највећма волели, да се источни котао никако није ни узмутио, већ да је све по старом остало рад господства и благовања њихова.

Тај аустро-угарски расположај према Игњатијеву познат је био у руским дипломатским круговима, познат је био и самом Игњатијеву, који је то имао да искуси онда, кад је у очи огласа руско-турског рата полазио европске престонице, па најзад и Бечу се дотакнуо. Крај свега тога и пак нађоше у Петрограду за добро, да баш Игњатијеву повере то изасланство. Државник је тај уредио и потписао св. стевански уговор мира, он ће дакле најбоље знати, шта је главно у томе уговору шта ли споредно. По томе ће тај државник и најкадрији бити, да даде у Бечу објашњења, ако им каква требају, и да им јасно предочи садашње назоре и намере, које Русија гаји у погледу источног питања. Осим тога, у меродавним круговима руским увидели су, да је Игњатијев сретне руке, као што се из досадашњег развитка источне кризе белодано видети може. Све су те околности суделовале и припомогле, да се Игњатијеву повери то изасланство.

У неколико је налик та мисија са оном кнеза Орлова године 1854. у Паризу. Као што је познато, Орлов је стигао тада у Париз — доцкан. Тајни савезни уговор између Енглеске и Француске био је већ потписан. Кад би се та наличност и на делу самом показала, кад би Аустро-Угарска потписала већ тајни савезни уговор са Енглеском, и у том је случају ђенерал Игњатијев најзгоднија личност. Тај руски државник претставник је активне политике руске. Лане је његово изасланство по Европи било дипломатски увод у руско-турски рат. Таки државник најзгоднији је, да у својој тоги носи и мир и рат.

Говори се о уступцима, које ће чинити Игњатијев грофу Авдрашији. Кажу, да ће му понудити искључив уплив аустро-угарски на уређење западне половине бивше европске Турске. Спомиње се осим Босне и Херцеговине још и Албанија, па чак и оснивање неке велике Македоније до Солуна, која ће да буде као — претега велике Бугарске на балканском полуотоку. Поговара се и о заузећу Србије, па чак и Румуније, о неком ђумручном савезу западне Турске у хатар Аустро-Угарске. Кад би Игњатијев у својој путничкој торби само половицу од тих понуда имао, заиста, грофа Андрашија морао би доћи у велико искушење и тешко, да се не би полакомио. А ако ее већ — другом коме обећао, он би морао проклињати онај час, кад је то учинио, јер му Енглеска крај опасна рата, при коме ће се коцкати са самим опстанком ове монархије, никад онаке понуде учинити не може.

Међу тим нека се не боје, да ће Андрашија у тако мучно искушење доћи. Ђенерал Игњатијев и ако је у неким очима ђаволева породица, би ће штедљивији само за то, да не заведе грофа теребешког. Треба знати, да Игњатијев преко Цариграда долази у Беч. То је важна ствар и треба је на уму имату. У Цариграду баш у ово доба султан и велики кнез узмењују узајамице пријатељске посете. Аустро-мађарско-енглеском савезу може Игњатијев да супротстави руско-турски савез. Турска није фактор, који у рачун долази против Русије, јер је ова у свако доба задавити може, ал је кадра бити фактором као руски савезник против Енглеске и Аустро-Угарске.

Но све и ако Игњатијев нема савезног руско-турско уговора у својој путничкој торби, и пак не може правити Аустро-Угарској уступке на рачун славенске мисије руске на балканском полуотоку. Русија би радила баш по жељи својих противника, који је у Азију шиљу, кад би напуштала Славенство, које јој је ослонац у њеном европском положају. Ако у овим данашњим приликама не може баш никако без руских уступака да прође онда је по славенском посланству Русије у Европи Игњатијев упућен, да у Лондону чини уступке. Ако ли је пак већ тајни савез између Енглеске и Аустро-Угарске склопљен, онда и тако не помажу уступци и онда ће имати — мач пресуду, да изрече.

После Игњатијевљева пута знаће се, на чему смо. Дуго ова несносна неизвесност трајати не може.

ПРЕГЛЕД НОВИНА.

„Кезвелемењ“, орган независних либераца у Угарској, доноси знатан чланак о спојењу опозиционих странака на земаљском сабору, на ту цел, да се сруши Тисина влада. И ми ћемо се згодном приликом на ту ствар нарочито обазрети. За сад пак доносимо споменути чланак, који у главном овако гласи:

„Ми у томе не видимо користи по отаџбину, кад земљом управља таква владина странка, која је у мањини напрема укупном броју опозиционих странака, те јој је само тако могуће владати, што су опозиционе групе немарне, несложне и растројене. Држимо дакле да је нужно да се масира опозиција, да се споје поједине странке и фракције, и мислимо да је то тако горуће питање које се мора што пре решити, јер је већ био избио дванаести сахат и већ се приближују избори.

Ми нећемо избегавати ни један покушај, који би се у том правцу озбиљски предузео, и изјављујемо, да смо готови учествовати у свакој акцији, која би нас довела до цели.

Држимо, да ј можно тешње и чврће масирање опозиције, јер има појединих велеважних питања, која су од замашног значаја по благостање земље и народа; а та питања могу бити спојне везе, и према њима ће мање важне начелне диференције ишчез нути, ако би се у опште појавиле и сметње чиниле.

Кад мислимо о „бићу или небићу“, онда ласно можемо заборав ити на наше мање домаће околности и оставити их на страну.

Масирање опозиције нужно је у интересу отачбине и народа. Нека се дакле то масирање изведе отворено, пред земљом, по жељи народа. Масирање нека се изврши програмом солидним и поштеним, који ће побудити поверење угарског народа и сачињавати чврсту основу за спојење.

Ми то искрено желимо, и гледаћемо, да час нико не крије, ако цела ствар не пође за руком.

Ако и код осталих опозицијоних странака нађемо сличне искрености и отворености, па ако тако одмах приступимо делу: моћи ће се успешно решити то питање, које је и онако сазрело пред јавним мњењем земље.“

На то примећује главни уредник поменутог листа: У тим редцима није изражено само мишљење уредништва. Истина не можемо казати, да смо обележили назор једне странке, јер независна либерална страка није у тој ствари донела формалну одлуку. Али смо ипак у горњим редцима изразили назоре врло многих чланова наше странке и немамо разлога бојати се да ће се тај назор евентуално изазваном партајском одлуком демантовати (оборити).

ИЗ ДЕЛЕГАЦИЈА.

8. о. м. започела је аустријска делегација разправу о кредиту од 60 милијуна.

Разправу отворио је известилац већине др. Шауп: Ја се не надам протусловљу, ако утврдим, да од кад је делегација, оне још никада нису имале тако озбиљну задаћу, нити биле пред тако озбиљном ситуацијом. У очи тога даде се појмити, што је прорачунски одбор обзиром на тај предмет био подељен на два скоро једнака табора, но и пак имаду обе странке ванредно много заједничкога. Док мањина изриче, да је подпуно приправна, дозволити што је потребно, за заштиту интереса монархије ако буде нужно, хоће већина одмах да стави на разполагање та средства. Не гледећи на ту тачку диференције, налазим, да оба дела одбора подпуно сугласно уважују озбиљност ситуације и потребу, да се колико је могуће штеде финансијске силе државе, да се обранбена снага државе развије само у крајној нужди, а никако не ради демонстрације. Но ја налазим такођер, да је мањина подпуно задовољна са досадањом управом спољних послова и да оба предлога, као што је већ констатовано у одбору, сигурно води једнако патриотичко чувство. Буде ли се тај моменат у сада подељеној дебати увек имао пред очима, онда ће резултат већања гласало се како му драго увек бити повољан по државни положај. У том смислу молим вас да започнете дебату.

Известилац мањине др. Штурм: Ја узимам у забуни реч, да разложим предлог одборове мањине, јер имам посла са заступством од велезаслужних мужева, које је за моје слабе силе одвише частно, мужева, од којих би гдекоји услед дужег и зрелијег парламентарног искуства способнији био од мене да као говорник мањине брани наше заједничко становиште, а осим тога ступам против министра, чије уставно мишљење, чије велике заслуге за успоставу уставног стања у нашој домовини, као и за држање мира увек сам приправан признати.

Сметен узимам реч, после потанких, а и пак толико резервираних разправа прорачунског одбора, после већања и створеног закључка угарске делегације, који је рекао, да се у тој дебати свака реч мора мерити, јер је овде изушћена реч од неизмерног домашаја. Ја морам изјавити, да својим скромним речима ни најмање не приписујем неизмерног домашаја, али и код ове дебате захтевам за народног заступника патриотичну слободну реч.

Ја могу то тим лакше учинити, што не намеравам критиковати прошлост у садањем озбиљном часу, у ком можда већамо о будућности монархије. Ја могу то тим лакше учинити, што сам уверен, да се у аустријском заступству на питање патриотизма не може другчије одговорити, него најживљим натицањем свију његових чланова у показивању патриотичног мишљења.

Приступајући к својој задаћи морам најпре рећи, да ја предлога мањине не бих могао разложити, кад уједно не бих побијао кредитни предлог владе и одборове већине. Ја ћу се трудити да што мање подевам полемику и да што већма скратим предстојећу дебату.

Известилац већине на концу свога раздагања рекао је мањини, да је можда лакше кредит узкратити, него дозволити. Ја противно мислим. Ако се дозволи кредитни предлог, онда ће они, који су допринели к тој дозволи, ако потреба збиља наступи, натићати своју опрезност и бригу, ако потреба не наступи, своје заслуге, а они, који одбијају предлог о кредиту, узимају тешку одговорност у случају потребе, те ће једва моћи рачунати на милостиву реч. Но ја мислим, да могу такођер доказати, да се предлог мањине не може ни по што узпоредити са узкратом кредита и да наш предлог подпуно одговара оправданој тенденцији кредитног предлога, те да може више унапредити ту тенденцију, него предлог већине, а да не садржава његових опасности.

Ако испитујем предлог о кредиту, то се најпре намеће питање, из каквог је узрока потекао, какову има циљ? У овом погледу су разјашњења, која о том добисмо, врло слаба. Као узрок предлогу ја нисам чуо господина министра спољних послова друго спомињати него: Ми не можемо бити једина држава, која у овом часу само мотри. Али ја нигде не видим још које друге државе, која би једнаке или само сличне захтеве ставила својим заступницима. Ако се опет показује на Инглеску, онда морам рећи, да је и сличност свете само споља, а не збиља и да је свота само захтевана на опредељену циљ. Наш ратни министар уверавао нас је, да је наша храбра војска подпуно опремљена, да у сваком часу буде спремна за бој. У Енглеској на против требају кредит, да попуне опрему војске, те су свете тачно раздељене на поједине ставке.

Ако запитамо, шта је циљ кредитног предлога, то одговор није садржан у његовом слогу. Кредит има се дозволити „за непредвиђене случаје.“ Ја се не ћу враћати на реч од случаја на случај, али код не предвиђених случаја и пак су војнички издатци, који се траже; но влада је одбила као темељ свога кредита циљ таквих издатака. Не ради се ни о мобилизовању, ни о кредиту за демонстрацију; какав дакле треба да је тај кредит. Можда ратно благо? Искуство, које је Немачка стекла својим ратним благом, не говори за то, да и ми то чинимо.

Закључак угарске делегације има са свим извесну тенденцију, на име ратну тенденцију; но тим не ћу да кажем, да Мађари апсолутно желе рат, али њима се чини рат у извесном погледу популарнији него нама. Ако и допуштам, да је предлог већине верни одсев угарског предлога, то ипак морам рећи, да предлог мањине иде још даље, него угарски закључак, јер он за случај потребе хоће да стави на расположење подпуну обранбену снагу монархије. Ми сви желимо, да се чувају интереси државе, али ако се за то тражи тако знаменит кредит, који је к том још плаћање на одбитак, онда се заступство сигурно може питати: За што? Ја нисам спадао међу оне, који мишљаху, да би у извесном стадију рата морали ступити у акцију ни после Плевна није се смело мислити, да ће се

Турска одбранити. Ми смо с тог морали допустити да се догоди по гдешто, што се догодило, и данас се само пита, у колико смо ми обвезани, да крајњим залагањем наших сила пречимо оштећење наших интереса, каково нам предстоји и које можемо спречити. Али о том нисмо ништа чули, него превртљива натуцања. Ни услови мира нису нам познати и ми не знамо, у чему би били оштећени наши интереси. За то се аустријском заступству не може замерити, ако се оно, крај свег поуздања у политику министра, жаца пред тајном основом, кад се сети на годину 1870. где су наши интереси били чувани начином, да би ми, да међу тим нису дошле немачке победе, били уплетени у рат са Немачком.

Влада нека не заборавља, да је један између највиших интереса за Аустрију мир; да се жртвује тај интерес, морали би нам се тачно означити они интереси, који се хоће да ставе над интересом за мир.

Ја такођер не мислим, да је гроф Андраши ратоборнији од нас. Министар је додуше казао, да мора поћи на конгрес с доказом, да су аустријски народи приправни принети жртве за част и целокупност државе. То је права тенденција, али зар за то треба 60 милијона? Ја такођер не ћу истраживати, је ли сходно, да се за зелени сто седне с подпуним оклопом; ја би у приватном животу код расправе оклевао допустити, да се на мене тим делује, да ми неко грози. Том још долази то, да 60 милијона није ни доста за мобилизацију и да се, како ми рекоше стручњаци, с тим износом може мобилизирати највише 400.000 људи. Ако се дакле збиља мисли на велику акцију, онда би се влада још једном морала обратити на народно заступство, а ја не сумњам, да онда не би лакше добила на једанпут читаву потребну своту, него сада плаћање на одбитак од 60 милијона. Говорник пориче, да потреба за дозволу кредита потиче из нашег уставног стања.

Али покрај свег тог, наставља говорник, ја бих се радо одлучио на то, да напустим те формалне суме, само кад бих био уверен, да су нам оне у формалном и уставном погледу кадре много наудити. Да ми без потребе, без уредбе пре времена изазовемо таково оштећење, то ми се чини, да је најтежи приговор, који се може подићи на предлог о кредиту.

Господин министар финансије уверава, да је новчани трг хладно примио предлог о кредиту; па и пак се на новчаном тргу губе капитали, који далеко прекорачују вредност захтеваног кредита. Али какови ће бити губитци, ако наши министри финансије течајем године буду присиљени, апелирати на новчани трг? Изгледа, да тај предлог о кредиту нашој уставности јако шкоди. Ограничење нашег уставног права, како ја мислим, јест без примера и повести.

Ја мислим, да ми тај предлог о кредиту можемо сматрати само за демонстрацију, која никога не плаши, или за диктатуру, које се ми сами бојимо.

Чини ми се, да је велико поверење за министра, ако народно заступство једногласно изјави, да се од њега у случају потребе може захтевати свака патриотична приправност на жртве.

Господин министар ставио је сам до душе кабинетско питање, изјавив, да се по његовом мнењу тај кредит мора дозволити сваком министру. Ја не знам, хоће ли господин министар имати срећу, да употреби ту дозволу кредита — ја му желим од све душе — али ја мислим, да се у очи кабинетског питања мора и пак допустити и питање, да ли износ од 60 милијуна није одвише и за најбољег министра.

Овде се ради о пуномоћи и ја мислим, да је пуномоћ, коју даје министру мањина, већа него она већина.

Ја мислим, да морам још нешто споменути, а то је питање компетенције. Завод делегација сигурно не одговара захтевима, који се стављају на праву уставну организацију; за то је и заступничкој кући био донешен предлог о промени установе делегација, о ком инак овде нећу опширније да говорим. Но ја би радо споменуо, и то особито обзиром на посланике горње куће, који за цело за земљу стекоше великих заслуга, да се у нашим делегацијама употребљавало право дозволе за стање мира али никад преко тога. У том се погледу узимала увек највећа реверва и компетенција увек задржавала заступствима обеју државних половина. За то се такођер никада није употребљавало право обеју делегација, да се склопе заједнички зајмови.

Делегације су до душе у садањем случају позване да дозволе кредит, али покриће морају дозволити заступства обеју државних половина. Какови би завршаји и нове тешкоће могле настати, да се чврсто држимо теорије о праву да делегације дају дозволу за особити случај?

Кад се заводила установа делегација, право рећи мислило се на створење прорачунског одбора државних заступства обеју државних половина и то се схваћање држало до данас. Сада на један пут имале би делегације вршити право, које није никада било вршено? Делегација нека се и у будуће ограничи на установљење прорачуна за мир а дозвољавање ванредних кредита, одлучивање о рату и миру нека оставе обема државним заступствима у уверењу да она имаду покривати не само издатке у иметку и крви, него и у животу и иметку. (Право! Право!)

Посланик Шефел: Господин министар спољних послова захтева кредит од 60 мил. за не предвиђење случајеве, евентуално као капару на трошкове рата, јер је извесно, да ће сам рат захтевати барем четвороструко толико.

Господин министар вели, да не мисли ни на какву мобилизацију, да се ради само о приправама за обрану наших интереса. Али где ти интереси почињу и где престају, то је његова тајна. Устројство нових вазалних држава не може бити тачка, која дира у наше интересе; будућа Бугарска неможе бити такав предмет, који у себи с крије озбиљну погибељ за нас. Онда би морале за нас опасне бити и друге вазалне државе, у којима Русија има превагу.

Кад би нова држава на југозападу наших граница била по нас опасна, онда се не би смео трпети ни град Београд. Или се зар ради о чувању аустриског уплива на истоку? Некад беше он тако силан, да се морало мислити, да на истоку не влада султан, већ цар аустријски.

Говорник приповеда, како је Аустрија год. 1858 са свим мирно гледала, кад је из Србије био протеран кнез Карађорђевић, који је био пријатељ аустрији, те на његово место дошао кнез Обреновић, ком се одмах аустријски часници поклонише. Онда је Русија извојштила превагу, ма да смо то могли спречити. Наши суседи Немачка и Русија знаду, шта хоће, само ми не знамо, шта хоћемо. На тај начин изгубисмо уплив на истоку.

Говорник полемира против разлагања министра у одбору. Што се тиче Босне и Херцеговине, ако Турска задржи те земље, опасност је, да ће остати огњиште немирима. Ту би збиља могла настати изненађења, о којима је говорила њ. преузвишеност. Треба ли ових 60 мил. на то да служе, да се доскочи тим изненађењима? Министар је само рекао, да он не мисли ни на какову окупацију, ни на какову анексију.

Ја се врло бојим, да није северни мајстор житку ковину већ салио у облик и да ће друге власти бити само позване, да прегледају свршено дело. Имадемо ли ми у пркос нашем велесилном положају још снаге, средства, да разорима дело, које је створила Русија? Сада изгледи свакако нису тако добри, као у време кад је Турска још имала војске, када смо могли пресећи руску повратну линију. Русија може и на нашем северу и на југоистоку поступати офензивно, ко нам јамчи за Италију? Инглеска нам није никакав поуздани савезник. Повест учи, да је Инглеска, када је осигурала своје интересе, своје савезнике оставила на цедилу.

Кад би се радило о сигурности монархије, он би не само гласо за предлог о кредиту, него би зграбио и оружје. Но како се ради само о половној наредби, то ће гласати против предлога.

Посланик гроф Коронини, полемира најпре с неким опаскама известиоца мањине, па онда разлаже, за што ће гласати за кредит. На ту циљ, вели говорник, морам се у кратко осврнути. Ја сам одобравао, што је управитељ наших спољних послова свргнуо с пута оне тобоже аустријске традиције, која је одржање Турске представљила као не обориво начело и којој би логична последица била, да би се ми оружјем у руци морали опирати свакој навали на Турску. Крај свег штовања, које се указује управној нарави Турчина, који још није углађен никаковом полукултуром, не ће се моћи заваравати: политички систем Турске био је одавно осуђен, нити би га наша сила могла до века спасавати и ми у најбољем случају не бисмо донели кући ништа, него проклетство грчко-словенских народа, који би преварени у свим надама, тим жељније погледали на белог цара у Русији, јер нису имали ништ очекивати од поља, које обрађиваху њихови дедови.

Ја сам се за то такођер радовао, што се управитељ наших спољашњих послова својим читавим угливом заузео, да створи човека, достојна бића за становнике турских суседних покрајина. Он је тим не само покушао, да за будућност спречи периодичке немире на нашим границама, у след којих ми увек страдасмо, него је он тим и својој политици поставио идеалан циљ. Ја сам му са свим особито за то захвалан, што је он, не сметен јаким напастима, које су на њега падале, не сметен бучним демонстрацијама незрелих политика, знао до сада избећи сваку жртву у новцу и крви.

Узалуд тражим разјашњења, за што они, који су нашега министра спољашњих послова увек корели, да је нерадан, сада му, где се само приправља на дело, окрећу леђа, велећи, да је за све данас већ прекасно; ја то не могу допустити. Ја се ограђујем против тог, да ја као народни заступник служим и каквој ратоборности; но и пак морам упозорити на то, да би ми данас, када би дошло до рата, већим поуздањем него пре могли рачунати на неутралност Немачке, на савезништво Инглеске. Ми би такођер нашли не очекиваног савезника у зловољи неких народа на балканском полуострву против руске превласти. Славени у и ван наших граница не би се бојали, да ћемо ми омогућити даље трајање онога недостојног стања за њихове суплеменике; они би на против наш барјак морали пратити својим жељама и благословом, јер би нашем оружју била циљ, да им осигурамо највећа добра човечанства, која им други до душе могу обећати, али их не могу дати, јер их сами немају.

Што је руска војска ослабљена дугим и мучним ратом, боравећи далеко од своје домовине, предмет, који се може напасти; што је велик део њихових свеза отворено изложен нашој сили, то ја не могу сматрати као погоршење нашег положаја. Да како да морам признати, да је наш положај, проматран ли са војничког становишта, био још повољнији у часу, када се Осман паша још опирао у Плевну. Али се не сме заборавити, да онда још није био наступио онај обрт у одношајима, чије сам политичке посљедице површно споменуо; а осим тога ја сам уверен, да је било погодбе међу Русијом и нама. Сама та околност, што је у једном часу руској војсци горе ишло, за мене не би био никакав разлог, да се Руси нападну иза леђа и погази задана реч.

Ако посмотрим имена заступника, која су подписана на предлогу мањине, то налазим, да су многи од њих подписали и ону интерпелацију, која је 7. фебруара о. г. поднешена у заступничкој кући и у којој се влада пытала, да ли мисли, да се утаначења међу Русијом и Турском, како су их онда у одломцима приопћиле новине, могу сјединити с интереси аустро-угарске монархије, и ако не, како мисли бранити те интересе. Ко је онда читао ту интерпелацију, не би слутио, да су та господа мислила, да је једноставан вотум поверења прикладно средство, да се обране наши интереси, који су дошли у опасност; и још даље, да би они били приправни, такав замашан вотум поверења какав је садржан у предлогу мањине, дати министру спољних послова на његово путовање на конгрес. (Гласови: Врло добро!)

Нек ми је још дозвољено приметити, да ја не спадам међу оне, који безусловно осуђују приштај земаља. Ја отворено признајем, да делим онај допуштени шовинизам, који је задовољан ако се једном и аустријска граници рашири; па ако би наступио случај таковог раширења, ја би се са г. послаником Гискром могао срдачно радовати, ако би то раширење своју природну границу нашло на обалама егејског мора. (Веселост.) Ја мислим, да би се баш оне земље, на које се при том мисли, у сљед читаве своје каквоће дале природно уметути у међународну творбу нашег државног организма. Кад би се радило само о том, да стечемо Босну и Херцеговину, онда ја у том не видим опасности, већ на против без — опасности. И тако могу и у том погледу пристати уз госп. министра који је изјавио, да му тај приновак није никад пред очима лебдио као једина мета његове политике, али да се мора упрти поглед на ту могућност; на против желим, ако дође до освојења, да се то учини само с приволом већине тамошњег становништва. Но ја такођер желим, да ми према оној држави, која је те земље поседавала, имадемо правног наслова, јер то захтевају оне старо-аустријске традиције, од којих се ја никад удалио нисам.

Свршујем с мишљу, с којом започех свој говор. Многи од нас завидно гледају на оне другове, који у овај мах не спадају у овај круг и чији израз мњења остаје без уплива на судбину Аустрије. Али постављен на ово место, следећи осећањима дужности своје и уверења, могу гласати само за предлог одборов и само усклинути речима великог реформатора: „Ја стојим овде, ја сам овде, ја не могу иначе!“ (Одобравање.)

(Наставиће се.

ДОПИСИ.

Београд 14. марта. (Нар. доп.) Ту скоро била је из Пирота у Београду нарочита депутација да поздрави Његову Светлост кнеза и да му преда адресу пиротских грађана и околних срезова у коме српски народ живи. Депутацију ову састављало је 12 најодличнијих грађана а предводио је један свештеник. О овој депутацији и њеној адреси, које је проникнута осећајима према господару и народу српском као ослободиоцу његовом, нисам хтео до сада ништа говорити, пошто би том приликом морао рећи оно што не би било удесно за данашње прилике. Па и сад о њој само напомињем, остављајући да пиротске догађаје опише од мене компетентнији. Међу тим, ја ћу, кад је говор о депутацијама и адресама, да изнесем пред поштоване читаоце другу једну адресу мусломанског становништва вароши Врање, која је тим значајнија, што је она писана од са свим непријатељског елемента.

Они гласови, који су се још у почетку примирија проносили по Београду, наравно да нису онако претерани као што су их неки тенденциозно пуштали у свет а и у народ, у неколико су се обистинили. Зебња она у први мах, да ће Русија при уговарању мира гледати и радити једино у интересу велике бугарске државе, а забацити српску ствар и српско питање, оправдала се. Ти гласови нису се могли ограничити једино на Београд, они су продрли и у народ и у војску, па и у новооослобођене становнике.

Како нама мора бити кад напуштамо она места, где је цвет од јунака пао око заузимања то сваки Србин зна и осећа; али како је тек онима, који су окусили српске слободе и који су с нама заједно ту слободу уживали, кад виде да их српска војска напушта и да се повлачи уговореној граници. Јадници, они знају шта их чека и знају да ће им живот и даље висити о ћефу овог или оног аге, па за то и туже. за то с болом у души испраћају ону војску која им је носила слободу и мир. Па зар може Србин дуго бити на миру кад се с њиме овако ради. Али да оставимо ове који остају под турском управом, но да пређем на оне, на које ће се бугарска управа распрострти.

Поштованим читаоцима познат је онај српски закон за ново ослобођене пределе, из ког сте могли видети, да је остављена потпуна слобода сваком становнику био он ма које вере, ма које народности. Тим је законом дата и општинска самоуправа исто онако као и у Србији. Које је год место, било оно настањено хришћанским или мусломанским становништвом, уживало већ плодове тога закона, морало је наћи ваљаног и правога услова за осигурање свога живота и имања. На овај начин сваки је становник био потпуно обезбеђен и задовољан с управом, која му је још за времена рата пружена. Такова и толика слобода наших закона улевала је у све становнике и велику веру на правилно и безпристрасно извршење од управних чиновника. Тиме смо наравно задобили све становнике за Србију и кад би се оставило њима да се изразе, коме би се сјединили, извесно је, да би, не узимајући овде у рачун хришћанске становнике, за Србију свој глас дали. Нећу да говорим о Пироћанима нити о осталим хришћанским становницима Старе Србије, али хоћу да наведем факт, како баш сами мусломански становници траже заштиту Србије и њених закона и како се поводом повлачења граница већ многи и селе у оне крајеве које су Србији уговором мира припали. Они не налазе услова за живот ни у својој рођеној земљи што је под турском влашћу, а не налазе исто тако ни под Бугарском, јер они добро виде шта се с онима ради који су под њима још потпали, о чему ни саме руске новине не таје. Они су врло добро могли направити разлику између српске и бугарске управе, јер су за време примирја имали свезе и саобраћаја једно с другим, и сигурно су, кад траже да под Србију дођу, нашли код нас много веће грађанске слободе и личне сигурности као и сигурности самог имања. Из тих узрока, становници вароши Врање мухамеданске вере, управили су на Његову Светлост кнеза Милана, депешу, којом моле да Врања остане у српској граници, у ком би случају и они тамо остали, а ако то не би било могуће, то да се могу преселити у Србију. Депеша ова између осталога вели: „да су српске установе, српски закони и наредбе са свим добре и благодетне не само по Србе, већ и народе сваке вере и народности; уверисмо се, да су твојим законима свима без разлике па и нама потпуно ујемчена сва и лична и стварна права, права вероисповести, једнакости и у опште све што је човеку и по вери и народности свето, мило и драго. Ово топло уверење светли кнеже, пробудило је топле осећаје да би се сви ми јако радовали, ако би према постојећим политичним околностима остали под мудром и личном управом твојом.“ И даље се моли да примогне око овога, а ако се не може учинити по њиховој жељи то да им се за времена стави до знања „јер, веле, никако ни на који начин и ни под каквим условима, ми не можемо нити хоћемо да будемо и останемо под другом чијом страном управом.“ На овој депеши потписано је преко 2[illegible] Турака. Мусломани врањски, да би што више дали израза својим осећајима и да би своју жељу већма подупрли, као и то, да би уверење своје оданости поднели српском кнезу, послали су нарочитог изасланика Рамзи-пашу, великог врањског поседника, са још три одлична и богата Турчина, овамо у Београд који су ових дана дошли и били примљени од кнеза. Том приликом дознали су извесно, јер то више није тајна, да им се жеље не могу испунити. Сам Гамзи паша говорио је на неким местима, да ће одмах чим дође у Врању распродати сво своје имање и преселити се у Ниш да живи.

Међу тим док ја ово пишем, дотле је сигурно и српска војска напустила све оне крајеве које је она крваво освојила, а који су уговором мира припали Бугарској. За Пирот и Ак-Паланку се већ извесно зна да су га наши напустили и повукли се на ново одређене границе. И тако наша војска мора, хоће неће, напуштати једно по једно место у Ст. Србији, напуштати најлепше српске крајеве и предавати их онима, који најмање допринеше своме ослобођењу. Шта ми имамо да поседнемо? запитаће се ко. По готову ништа. Јер све оно, што нам је уговором мира допало, освојила је српска војска, Вучитрн, који је већ био близу свога пада и Нови-Пазар који је готово опкољен био и то не целу варош, него, као што сам чуо, само трећи део, јер Рашка река тако тече кроз Нови-Пазар, да већи део припада Турцима а нама мањи. Тиме ће нам се стварати само неприлике од стране Турака у Новом-Пазару а никакове користи не ћемо видети.

Рат за независност Србије свршен је, али не стоји то, да се и неће и даље на ослобођењу Српства радити. Независна Србија не може дуго гледати потлачену браћу да се и даље у крви купа. Опште ослобођење српског народа тек ће имати де настане и за то Србија за ту идеју за тај свети аманет косовских јунака неће малаксати, не ће се уморити. Она ће новим полетом, јачим духом свежијим животом поћи на сусрет својој сретнијој будућности.

Београд 15 марта. За данас немам много шта да јавим. Принц орлеански, војвода Шатрески, отишао је већ из Београда. Од стране нашег двора чињене су му веће почасти и једном је био и на ручку код кнеза.

Ово дана допраћен је овамо из Пожаревца заробљени Хусејин-беј, миралај (пуковник) са још три турска официра и остаће сад у граду до њиховог отпуштања. Овај турски пуковник био је заробљен у Врањи и по причању неких веле, да је изображен официр, а говори и више европских језика. — Свега у Србији има 300 заробљених Турака, међу којима већи део низама а мањи башибозука и нешто мало Арнаута. Овде у граду има и један турски бимбаша (мајор Хаџи Мехмед ефенди, који је из Смирне и по његовом казивању није видио своју фамилију три године; борио се у први мах у Херцеговини, за тим под Сулејманом противу Црне Горе, а на Шипка кланцу, против престолонаследникове војске где је био рањен, а по оздрављењу дошао је у Софију, одакле се бегством спасао у Врању и ту га постиже садашња судбина. По изгледу рекао би човек да је благе и мирне нарави, али ми рекоше неки војници да тако он сада изгледа, али је сасвим друкчији био у боју; — сад је јагње а пре је био лав.

Једног дана беху ови заробљеници износили дрва из шлепова, које је „Делиград" довукао за гарнизон београдски. Около беху стајали наши војници с пушкама као стража, а неки од њих и гоњаше их на рад. Војник један мало оштрије повиче на једног Турчина, који је носио терет и од умора једва ишао, да брже иде, а да не мили тако као мрав. На то ће један од присутних грађана прићи овом војнику и замолити га, да не поступа баш тако строго, јер се турчин доиста уморио а и стар је. „Ћути бога ти рођаче, одговори војник, кад сам ја дочекао да њима заповедам, доста су они нама судили, па оћу сад и ја да покажем, ко им је господар." Грађанин се окрену и оде.

Прекјуче је отишао, министар војени, Сава Грујић, у Ниш да извиди неке ствари и према томе удеси доцније спрему и распореди војску.

Синоћ је дошла овамо београдска градска батерија из Ниша и овде ће остати до даље наредбе.

Јуче је дошао у Београд Јован Скобла из Босне.

Адакале су Турци већ напустили и кладовски гарнизон посео га, а доцнији ће се, према уговору порушити.

Шибеник 10 марта. — Има доста времена да вам се ништа нејавља с наше стране, а камо срећа да нисмо приморани и овог пута, јер објавити вам имамо тужан глас. Превелики губитак је заиста претрпила породица Саве Вилбије, изгубивши свог дичног сина Јову, али и патнички народ босански изгуби једног од најмилијих синова својих, изгуби искреног свог бранитеља, изгуби оног који је свој живот млади жртвовао за бољитак отачаства свога, неутрудимо радећи као марљива пчела, особито у последње доба његовог живота. Он је непрекидно путовао и посјечавао знаменита лица, препоручујући им бољитак и спас народа свог од несносног јарма. У такову благородну мисију прође овуда за Дубровник дне 5 фебруара т. г. и као задовољним лицем врати се 14 ис. м. у Шибеник где се бавио само један дан. Сутра дан даклем. 15 упути се за Книн а одатле на своје определење да утјеши тужно срце народа свог, кад на два сахата далеко од Шибеника стегне га прекрути бол и мораде се вратити у Шибеник где легне у кревет из којег се на жалост и недигне. У болести је био надгледан брижљивошћу својих рођака што се налазе овде интернирани, и непропустише никакво средство употребити само да му помогну, али све узалуд; три ваљана лекара су сву своју мудрост уложили за познати каква је баш болест што га мучи, али све узалуд јер је смртоносна болест била. Рођаци брзојаве његовом отцу у Нову Градишку за синовљеву болест, који се одма крене и стигне два дана пре његове смрти у Шибеник нашавши свог предрагог Јову у животу и у здравој свјести, тако да је утјеху имао поздравити се с њим и помало разговарати се, а што је највише, видити да му је на његовим очинским рукама изданyо, а не под крволочним јатаганом варварских Турака крштених и некрштених, који су га гањали где су год могли и горе него пси вребали за разтргнути га, као вуци овце, јер су на њега били кивнији него на и једног усташа, мислећи да је он крив што устанак траје; да он као секретар привремене владе подстрекава народ на устанак, једном речи ти људи су мислили да ако нестане Јове, да ће и устанак нестати; ето ради чега на њега су тако грозничаво урликали: „распни јего". Али се овог пута преварише, јер тјело Јовино истина умрло је, али не умре дух Јовин, него живи и све то већма храбри срца јуначких усташа који показују да устанак није нестао заједно с Јовом. —

Пре него што опишемо спровод, дужност нам је са великом признателношћу частна имена трију господе лекара споменути т. ј. дра Ђуре Кулиша, дра Евгенија Галвана и дра Крсте Ковачевића, који су свакако гледали да помогну покојнику у његовој болести, и за сав уложен њихов труд не хтеше примити никакву новчану награду; зато смо обвезани изјавити им пред светом најсрдачнију благодарност.

Да пређемо на спровод. — Покојник је изјавио жељу да га укопају по могућству на народном земљишту т. ј. у Босни будући се он родио год. 1846 у Ливну.

Да се испуни његова жеља, пође његов рођак Илија Билбија у Шибеник срезког ц. кр. поглавара запитати за допуштење преноса, и до душе даде поглавар допуштење писмено, т. ј. пасош мртвачки не само до границе свог поглаварства, него на основу санитетски правила, до границе царства нашег, са дозволом исту прећи и на босанску земљу укопати га; зато нека му је хвала, јер као да је предвидео да ће на путу наћи какву сметњу, као што ћемо у напред видити.

У Шибенику би оправљен спровод из града до варошке цркве са небројеном искреном пратњом; ту је на првом реду било представништво славне народне обћине, представништво одбора за ослобођење угњетене раје, мноштво грађанства варошана и других љубопитљивих лица, уз пратњу трију свештеника и грађанске главбе, спровод беше предвођен са преко двјеста дуплира што су познати и непознати пријатељи послали му за последњу почаст као да је родом из овога града или покрајине или као да је највише радио за личну далматинску корист. У цркви Вознесенија Господња би му побожно опјело одпјевано, али слово које је већ готово било не буде изговорено због неоснованих разлога или боље рећи због данашњих околности, али нека прође тако „слово је Јова којега познају сви бошњаци". Сутра дан т. ј. 11 р. марта усљед покојникове жеље и допуста сл. ц. кр. срезког поглаварства на основу санитарних правила, буде сандук оклопљен зингом и другом дрвеном капсом стављен у кола, и предходећи му мјестни свештеник катихет под петрахилом упути се пут опредељеног и жељеног мјеста у 6 сати у јутру. Пође још и један одасланик санитетски са мртвачким пасошем укрепљен, који је само подложен био на тако звано „виђено" од обћине Дрнишке и поглаварства Книнског. После 18 талијанских миља стиже у Дрниш где на пролазку частни администратор парохије јеромонах Колунџић даде мртвачко звонити, изјављивајући велику жалост за такав губитак. Око пола четир стиже спровод пред Книн, ту се устави и после формалног прегледања лекарског, дођоше православни книњани са четир свештеника, крстом 12 дуплира и доста народа на сусрет покојнику да му почастни спровод учине. Хтједоше носити сандук ал је било немогуће јер ручица није било; те тако спрегоше коње и шест њи лагано вукући кола, довукоше кроз цео Книн предходећи им свештеници са пјевањем оричним свјати боже, свршујући са вјечнаја памјат. Овде у Книну да се непуштамо у подробности било је сметње тако да је јадни отац покојника код сандука са свештеницима морао чекати више од једног сата на сред цесте, несмиједући макнути се корак напред; а зашто? све због тог блаженог „виђено". Поглавар срезски који обично и пријежно сваки дан најдаље у пола чстир налази се у свом официјуму, тог дана није се налазио ни до пола шест; те зато се морало отићи од поглавара до политичког комисара, којега морамо споменути да је био гд. Вучковић преискрени пријатељ покојника.

Од овога господина, — који је викао по Книну да сандук с Јовом не сме на нашој земљи аустријској стојати више од шест сати, а није хтео постарати се да се што пре подпише пасош са „виђено" — требали су ићи у лекара, од лекара на обћину, од обћине натраг у никога јер сваки са себе скида одговорност; док најпосле свештеник што је пратио мртваца замоли лекара да у такој прекој нужди подпише он пасош, и то са свим правом са стране санатарне, јер не тиче се живог Јове него мртвог. И тако лекар подписа пролазак кроз Книн до преко међе на босанско земљиште где стигоше са мртвацем у осам сати вечери истог дана. Формално показаше војничком команданту пасош, те овај допусти да се пређе границу. Шест челични момака дигоше оклопни сандук на рамена и спустише га у већ ископану раку уз помен што му изврши свештеник пратиоц на гроб, завршујући са вјечнаја памјат сав једнодневни спровод, и тако остаде Јово по његовој жељи укопан на босанском земљишту. —

о . . С. — **Жеравица** 15. марта. Принуђен сам изнети јавности дјело, које се ово дана у босанској Градишци догодило, што је велику узрујаност а уједно и страх у овдашњем народу проузроковало.

Прије неколико дана (4. марта) умрла је кћи Илије Клепића бившег учитеља нашег, а почем је била девојка, то је отац њен, по обичају босанском приредио спровод као сватове, т. ј. осам младића који су је носили, били су накићени марамама, пантљикама и кошуљама и тако су се с 5—600 особа кренули од куће у цркву, где је тело по обреду православне цркве опјевано и понешено у гробље.

Не далеко од цркве, путем који води гробљу, налази се меана (Пере Златног) и када је спровод спрам меане дошао, излети из ње Турчин звани Торић под оружјем, те једном од носилаца (Ђ. Пиштелићу) отргне кошуљу с рамена, пак се врати натраг у меану. Народ у оном магнувењу не знађаше шта да ради, док једна жена именом Ана М . . . . а не ступи пред меану и рече му: да поврати кошуљу отету натраг, на то Турчин разјарен излети из меане с голијем ножем у руци продеравши се: „ко је тај што тражи кошуљу да му ју вратим." Познавајући Ана скотску нарав турску а видећи го нож у руци, препадне се и побјегне међ свјет, а Турчин без да је и једне рјечи више проговорио поврати се натраг у меану а спровод крене се пут гробља где су је и закопали.

Првог дана по погребу дође један човек оцу, умрле девојке и каза му, да је његова кћи ноћас из гроба извађена и да су јој сво одјело осим кошуље скинули и однели, а њу онако голу у гроб бацили незатрпавши га. Након три четири дана, дознало се је, да је ово гнусно и нечовјечно дело учинио онај исти Турчин што је био на спровод напао; а то је учинио само због тога: да покаже раји, како се смије усудити тражити од Турчина своју ствар, кад се и њему допада, а што се Турчину допада то мора бити његово.

Кад се овако шта у вароши и још на граници Аустрије ради (истина Аустрија, колико је могуће, крије њихова грозна и човјека недостојна дјела); а шта се догађа по унутрашњости Босне, особито по селима гдје кућа од куће ¼ сата раздалеко, — заиста било би, немогуће све описати. У тренутцима када се је руски бајонет одупро у срце труле Османове државе, да ју већ једном спасе од бола и мука и да ју заједно с њеним кораном и кануном сарани, усуђују се Турци без икаква страха на будућност, своја недјела једна за другим чинити, а шта би они, истом онда радили, кад би Турци и опет наши господари били?

Заиста велико чудо, толике, невине жртве, и она по пољанама, долинама и брдима, проливена крв нашијех синова, да буде безуспјешна, а за награду нашег јунаштва, мука и патњи вјековјечни да добијемо: „Реформе цариградске конференције." Ако се ово обистини, знамо, ко је томе узрок и коме није у интересу да се ми ослободимо и ујединимо са Србијом.

Из **Баније** 12. марта. — Ево је већ трећа година, од кад се је почео бој бити за српско ослобођење и одкад је сиротиња раја побегла испод крвавог мача и нашла скровишта у овој монархији. —

Велика множина овог српског народа налази се у овом окружју. — Браћа Срби православне вере, што станују овђе, примили су их радосно и помагали им оделом и храном кад је коме до невоље дошло. — Ну ова братска помоћ није могла дуго трајати јер број бјегунаца сваким даном је растао, те је тако настала скупоћа хране и сами су се крајишници морали бринути са свој опстанак. — Стање код обојег овог народа постало је неповољно а особито раје. — За њу је управ настало жалостно доба. —

Оно мало иметка, што је који можебити са собом пренео, већ је нестало, а оно неколико прља, што је на себи довио већ је струнуло и сад видиш само гдје кроз дроњке провирује кост и кожа изнуреног тела невољника.

Помоћи са стране никакове, осим оно неколико новчића што добијају од државе, али и то је врло мало да их бар од глади сачува.

Управ ту су прилику употребили непријатељи српског ослобођења, те су сад почели радити, да овај измучени народ за кору хлеба или комадић одела одврате од Србије и српског народа, те му и овој стисци још предочују, да ако се непридруже њима (хрватима) и ако их аустријска војска неослободи, да ће опет остати у робству. Тако је сад опет почо развијати своју делатност познати Гутеша из Загреба, преко својих агената. —

Ну слабо ће њему и осталим једномишљеником уродито то добрим плодом; јер и то ако је овај храбри народ у очајању, ипак не ће се одрећи имена својих прадедова и дати се завести од фиђефирића у Загребу и дугоносића у Сарајеву. — Него браћо Босанци! Колико већ стотина година трпите танталове муке само због једног Вука. — Кад сте довле претрпили, претрпите још неко време и останите верни као и досад српској свести и имену својих славних прадедова, док вам не сине сунце лепше будућности, да се можете онда опет вратити у Босну поносну! — **Један Србин.**

ВЕСТИ ИЗ БОСНЕ.

Ми бар амо не можемо се домислити ко измисли ону крупну лаж да се некаква голема војска у Босни скупља. Војске турске има нешто још уздуж Дрине; у крајини нешто мало: једва два табора без башибозука. Нити у Херцеговини има какве војске. Свега ако имаду шест табора, то је много.

Ово дана спуштен је у сарајевском православном гробљу у црну земљу (да бар у њој одмори мученичко тјело нађе) ђорђе Антуновић-Самарџић, трговац из Приједора. Нити десет дана могаше крвничке ударце пребољети. Њега су заједно са другима у очи Божића прошле године (1877) заптије са „ћефенка" из дућана у ком се је нашао, зграбили и немилице ударајући, најприје у Дубицу а касније у Бишће доћерали, ђе је до назад неколико дана скапавао са дружином мученичком, подносећи ударце, глад, сирад, зиму и све што демону на ум пасти може, да кивније своју жртву измучи. А Руси су на сто хиљада Турака заробили, који су на њих пуцали и разбојничка бездјела стварали, па их опет као своје и пријатеље и пазе и ране и одјевају, а наши Турци ево како са мирном рајом поступају! Да, света је она изрека: слобода је скупа; људи су зверови без поштења и културе. Ми мислимо, колико смо год научили цјенити и љубити г. Деспотовића, да је онака изјава још прерана била, јер он најбоље зна, да ни један поштени Бошњак не жели промену јарма. А ако је који простосрдачни и мислио друкчије, сад од кад је отворено и Андрашија са свом владом изјавио, да наше српско ослобођење и уједињење жив допустити неће, него да је сав интерес Аустро-Угарске монархије наше робовање, сад мислити нити желити може ико ни утећи се а не подлећи под скут ономе, који ништа друго нити оће, нити жели, него коначно робовање и срамотну абдикацију своје и прошлости и будућности. Иначе ми се ни цаглог трена посумњали нијесмо у добру и поштену намјеру „цара ослободиоца" и велике Русије мајке свију Словена, али само јбш ништа видили није смо, су чим би и себе обрадовати и друге заћуткати могли. Данас није су згоде 1815 године, а свршетак рата није ни као 1829 а не као 1815. Иначе ми смо тврдо увјерени, да смо још далеко од правог мира. И све што се збива тајно и јавно, све је то приправа за оно, што се мишљаше са св. Стеванским миром избјећи. Да није Париска изложба, још и до сад ништа се разазнати неби могло од силног праха и олова. Па зато све и ако се дође до конгреса, само ће се доћи да се више времена добије. Јели се могло друкчије, и то ћемо брзо знати. Тек свакако рекли би, да се у Петрограду, ради Рајхштатског састанка сувише нерадују. —

Још мало па код нас неће знати Турци шта ће од силних апшеника — Срба православних: данас њихов број прелази хиљаду. Па кад се промисли да се ови горе муче него икакав мученик што се је икад игђе мучио, онда питамо, је ли ово стање за људе, и је да ли се за ото толика јуначка крв проли и толика сиротиња свега на свјету лиши?! Највеће је муке наш народ поднио а и више жртве учинио, него ли и један, па зар опет да остане игра оне системе, којој је пошљедња сврха: истребљење православног српског народа!! Та када би и уз гусле почели јаде своје набрајати, саме струне од пусте жалости изкидале би се на њима. Ко нам је мко и пријатељ нек бар сад ћути док осване дан, или очајног плаче и несавладане освете, или радости, и одпочивке из толики јада и невоља.

НОВИ САД 19 марта. „Српске Новине" ово доносе у свом 58. броју:

„Поводом тим што би се био пронео глас да ће наша војска да напусти Врању, становници ове вароши мухамеданске вере управили су на Његову Светлост, књаза Милана, депешу, којом моле да Врања остане у српској граници, у ком случају и они би тамо остали, а ако то не би било могуће онда да се неки од њих могу повратити под турску власт, а неки преселити у Србију. Ова иста осећања изразио је овде Разми паша, велики Врањски поседник, који је ових дана дошао у Београд да поднесе Његовој Светлости уверење своје оданости.

Депеша коју напред споменусмо, гласи овако:

Његовој светлости књазу српском

Милану М. Обреновићу IV.

Београд.

Од времена од ка кад храбра Ти српска војска и управне твоје власти назваше свој рад и у овоме крају, ми стекосмо потпуног уверења да су српске установе, српски закони и наредбе са свим добре и благодатне не само по Србе, већ и народе сваке вере и народности; уверисмо се да су Твојим законима свима без разлике па и нама потпуно ујамчена сва и лична и стварна права, права вероисповеди, једнакости и у опште све што је човеку и по вери и народности свето, мило и драго.

Ово стечено уверење код нас, Светли Кнеже, пробудило је топле осећаје да би се сви ми јако радовали, ако би према постојећим политичним околностима остали под мудром и одлучном управом твојом.

Исказујући ти овим путем нашу топлу оданост и верност, ми те светли господару и дични књаже најпокорнијн молимо, узми нас под моћно закриље твоје, и одржи нас под твојом управом, поради и припомози да не дођемо ни под чију другу страну управу до твоју, која нам је милија и дражија далеко више, него ичија друга.

Не буду ли повољне прилике да се могу остварити оме жеље наше, ми те светли господару, молимо, нареди да нам се благовремено наш одсадањи положај стави до знања, те да би могли одавде населити се неки у крајеве где ће бити турска управа, а неки у Србију, јер нико ни на који начин и ни под каким условима, ми не можемо нити хоћемо да будемо и останемо под другом чијом страном управом.

У Врањи 12. марта 1878.

Твојој Књажевској Светлости одани и покорни мухамедански становници вароши Врање и девет турских села у околини масуричкој: Салим Осман, Исмаил Кариман бег, М. Селим Х. Рецеповић, Абдураман Емин, Абдураман Рецеп, Осман Алишак, Јашар Аидин, Ђерим Љман, Мустафа Малић, Мула Хусеин Хаџи Јов., Мула Ибрахим Ахмед, Хауредин Мустафа, Јусуф Рецен, Махмут Хусеин, Хасан бег Људ, Малић Рецен, Мула Мустафа Селиман, Елијас Селман."

— Колико лакомислено тражи загребачки „Обзор“ у свакој прилици зађевице с нама, може читаоци наши из овога видети. Ми смо у листку почели доносити: „Књижевну узајамност међу словенским племенима и говорима“ (престали смо, што г. преводник хоће, по његовом уверавању, да то у засебној књизи штампа.) Ту „књижевну узајамност“ написао је учени Чех, покојни Јан Колар. „Обзор“ сад, ил није читао те листке, ил је што друго, тек је нашао за добро, да неспретну шалу збија и да запне за једно место из тог „чланчића“ у 34. броју „Заставе“, у коме Јан Колар каже, да је хрватски говор само „подговор илирском говору.“ Кад би томе овде места било, то би се лако и докасти могло. А баш и да се не може, не пада кривица на Србе, ни на „Заставу“, који то не измислише, већ просто преведоше. Завршујемо по „Обзоровом“ начину: Сенко Јана Колара опрости „Обзору“, јер незна, што говори!

У наклади Виљема Лауфера у Будим-Пешти изашло је дело под насловом: „Die Orientpolitik Ruslands“ од Бењамина Калаја, са мађарског превео професор J. X. Швикер, који и Калајеву историју Срба на немачки преводи. У горе реченој књизи писац се бавио са објашњавањем постанка развитка и одржања руских тежња на према балканском полуотоку, које су једно од „најинтересантнијих момената у светској повесници“.

ТЕЛЕГРАМ „ЗАСТАВИ“.

(При закључку листа приспео.)

БЕЧ 18. марта. Салисбери постао министром спољних послова. „Тајмс“ вели, да је руско-енглески рат онемогућен. Веле, да је посредовањем немачког двора добивено земљиште за даље преговоре.

— Уз данашњи број разашиље се дотичним претплатницима 12. број „Завичаја.“

НОВИЈЕ.

— „Пешт. Лоју“ телеграфишу из *Беча*, како је од виших официра састављена стратегијска комисија под председништвом шефа ђенералног штаба Шенфелда дала свој суд о руско-турском уговору о миру и изјавила, да уговор вређа аустријско-угарске интересе.

— „Дељи Њусу“ јављају из *Њујорка*, како је ђен. Игњатијев пред свој полазак рекао петроградском дописнику „Њујорк-Хералда“: Инглеска ће у својој опозицији остати усамљена; Русија је на свашта готова.“

— „Пешт. Лоју“ јављају из *Беча*, како се по бечким политичним круговима домишљају по држању игњатијевљеву, да би он готов био, далеко ићи у попуштању, да се рашири аустријско-угарски уплив на балканском полуотоку и да се осигура слобода Дунава.

— Истом листу јавља се даље из *Беча*, да се тамо говори о предлогу, да се и без Инглеске држи конференција у Бечу, по што се може за сигурно сматрати, да не ће бити конгреса.

— „Пол. кор“ има ову вест из *Цариграда*: Запети одношаји међу Инглеском и Русијом све се погоршава.

— Исте новине јављају из *Пере* да се од неколико дана инглески уплив жестоко борио о превласт с руским; како дође у Цариград велики кнез Никола, руски уплив надјача, и цело министарство осим министра-председника Ахмед-Вефик-паше, одлучи се за савез с Русијом. У след тог Ахмед Вефик поднео оставку.

У доњој кући *инглеског парламента* 16. о. м. рекао лорд Биконсфилд, да је лорд Дерби демисијоновао, што је саззвата ресерва.

— *„Полит. Кор.“* саопштава извод из ноте, коју је букурешка влада разаслала својим агентима у иноземству. Ту влада изјављује, да се решила, да се не ће упуштати ни у какву погодбу с руском владом о бесарапском питању. Даље се упућују агенти, нек изјаве, како румунска влада сматра, да за њу није обвезан Св.-стевански уговор о миру, у колико се т. ј. Румуније тиче.

ПРИПОСЛАНА.*)

Изјава.

У броју 23. „Заставе“ изашла су нека гнусна потварања у „приподслано“ из Јарковца. Међу потписима те потворе, видимо и наша имена увређена. Као људи, којима је више до свога поштења стало, принуђени смо у тој ствари следећу изјаву на виделo изнети: Ми смо у местну вађевину као чланови исте, позвати били од оних у том „приподсланом“ потписаних господара, да неку молбеницу на племениту вармеђу као и молбеницу на епархијску управу потпишемо наговором, да као потражимо да нам се црквени рачуни пок жу, — па поверивши се тој господи, без да смо прочитали што, или да нам је прочитано који читати не знамо, потпишемо се, или наше име потписати дадосмо. Незнајући да нас земљоделце, писмене и неписмене наши господари обманом и превараом теже у неприлику и можда највећу одговорност бацити, то смо слободни изјавити у хатар истине и правдања свога, да ми о свему у том „приподсланом“ ништа незнамо нит можемо и смемо са таким недељима казати поштење нашег председника г. Јаше Векецког. Још засебно ја црквени тутор Тадеја Михајлов, пред целим светом изјављујем, што сам приликом и у одборској седници у брк рекао нашим господарима, да оно што потворише на мене као да сам ја рекао за цигљу, да је по 10 ф. купљена а по 13 ф. рачунана, да је срамна потвора и лаж, што ћу у свако доба и пред судом, заклетвом потврдити.

Оволико само у хатар истине изјављујемо. а нашим господарима велимо: да није поштено и лепо од њих, да нас просте људе обманом на танак лед навлаче.

У Јарковцу на четрдесет мученика 1878.

Чланови одбора: Милан Давинић. Јоца Марковић подпредседник. ✕ Тадеја Михајлов тутор чрез Е. Петровић. Мита Папић. У присуству мом Јеста Попов.

*) За ствари под овом рубриком неодговара уредништво.

КЊИЖЕВНА ВЕСТ.

УШЛА ЈЕ У ШТАМПУ И ПЕЧАТА СЕ У 5000 ПРИМЕРАКА.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ

НА

велику српску народну

ЛИРУ

или

ЗБИРКУ ОД 759 ПЕСАМА

ШТО СЕ НАЈРАДИЈЕ ПЕВАЈУ.

О српској појезији писато је доста и у страној и у нашој књижевности. И странци и наши књижевници изрекли су своје мишљење: да српска песма стоји међу првим песмама светским. Србин је у песми исказивао и радост и тугу, и љубав и мржњу, и збиљу и шалу; исказивао је све што га је болело и што му се милило. Српска песма била је Србину жива историја како његовог политичког тако и домаћег живота; била је огледало његове нарави, његовог умног развитка и обичаја његових. Готово би се могло рећи, да Србин живи и умире с песмом, почев од колевке кад му мати пева успаванку, па до гроба, над ким му сестра или љуба у жалосној песми нариче његове врлине и борбу у животу.

У старо време, док су књиге и писмени људи били врло ретке појаве, песме су се памтиле и ишле од уста до уста, прелазиле су од оца на сина, од колена на колено. У новије доба, кад се књижевност поче неговати и ширити, писмени и заслужни људи записаше из уста народа српског песме његове у књигу, те тако поста наш народни умотвор приступан и сваком писменом Србину и далеком туђину, који се диви лепоти песме српске и садржаји српског народног умотвора. Осим тога јављаху се даровити људи, те и сами писаху песме, које се разнеше и одомаћише у нашем народу, те се уз чисто народне пева данас по народу доста и вештачких песама.

Једно да се не би такве песме, које се певају, загубљавале, а друго да се не би усменим пренашањем открњиле или местимице погрешно измениле, постарали су се поједини људи и књижаре српске и хрватске те су издавали до сад и народне и вештачке песме заједно у збиркама. Наша књижара издавала је такве збирке под насловом „Лира.“

Пре две године наша књижара издала је у два маха „Народну српску лиру.“ И за кратко време по изласку оба су издања утрошена, а пријатељи и купци наши непрестано нам се јављају с наручбинама.

То нас је уверило, да је таква збирка песама доста потребна, и побудило нас те смо поверили човеку вичну оваком послу, да нам приреди „Велику српску народну лиру“, у коју су сложене махом све песме, најбоље и најодабраније, што се данас највише певају.

Ова садања наша збирка имаће преко 759 различних песама, које вештачких које народних, за то смо је и назвали „Велика српска народна лира.“ Но на овај се број нећемо ограничити; док се књига буде штампала; додаваће се још песама, које не буду у дојакошњи ред дошле, те је врло могуће, да ће претурити и преко 800.

„Велику српску народну лиру“ поделили смо на ове одељке:

I. Даворије, родољубне и јуначке песме. II. Љубавне, шаљиве, винске и разне друге песме. III. Сватовске песме. IV. Бачванске и банатске народне песме. V. Позоришне песме. VI. Словенске песме.

Састарали смо се и о томе, да уз ову збирку буде и нужно казало, тако да сваки може ласно наћи у збирци песму коју буде хтео певати, што је пређе у нашем другом издању било случајно пропуштено.

Један наш пријатељ приметно нам је, да у овакој збирци песама треба да буду штампана и имена претплатника; јер књиге овакве врсте остају дуго у породици, и човек често има прилике да у њој види имена својих пријатеља и познаника, који се са милоштом сећа. Ми смо ту примедбу усвојили и намеравамо штампати на крају књиге имена свију претплатника, **који изјаве жељу за то.** С тога се умољавају гг. скупљачи, да поред скупљене претплате шаљу и тачан списак претплатника и да тачно означе, који желе да им се имена штампају.

Према богатој садржини коју ће донети ова наша збирка, најбоља и најпотпунија од свију досадашњих збирака, постарали смо се да „Велика српска народна лира“ буде у богатој одећи. Тако насловни лист и корице дали смо да се нарочито украсе и лепо израде, како доликује садржини саме књиге.

Многи купују оваке збирке песама, те у разним приликама обдарују своје пријатеље, сроднике и знанце. Имајући то на уму, постарали смо се, да приредимо двојако издање; Једно ће бити **у лепим илустрованим корицама и цена му је 1 фор а. вр.** Друго издање за поклоне биће **у богатим златним шаровезом искићеним** корицама, у фином енглеском платну, тако израђено, да може послужити као леп украс за сто сваке српске куће. **Цена је оваком издању само 1 фор. 50 нов. а. вр.**

Тако цена је „Великој српској народној лири“ у лепим или илустрованим корицама 1 фор. а. вр. а у богато увезаним корицама 1 фор. 50 новч. а. вр.

ГГ. скупљачима претплате дајемо 10-ту књигу или новац за толико. Кад књиге буду готове разаслаће се поштом о нашем трошку.

Да би се сваки пријатељ српске књиге могао претплатити и на ову лепу збирку српских песама, а и скупљачи да би што више претплатника скупили, оставили смо рок претплати до првог маја, а књига ће изаћи одмах за тим. ГГ. скупљачи претплате умољавају се да до тога дана пошљу списак претплатника и скупљену претплату.

Наручбине без новаца неће се уважити. Молимо све српске и хрватске листове, да овај позив у целини или у изводу огласе.

Београд, 15. марта 1878 год.

КЊИЖАРА ВЕЛИМИРА ВАЛОЖИЋА.

У штампарији и наклади Милоша Грабовачког у Земуну, изишла је нова књижица:

СОЦИЈАЛНА ДЕМОКРАЦИЈА

и

РАДЕНИЧКИ ЖИВОТ

У ЖИВОТИЊСКОМ СВЕТУ

написао Др. ЛУЈ БИХНЕР.

Књига износи на сред. 16-ни 39 страна,
Цена је: 20 новч. или ½ динара.

Ко наручи за готов новац 25 комада добија 33 проц. рабата.

Наруџбине ваља управити у Земун на подписаног.

У Земуну марта 1878. МИЛОШ ГРАБОВАЧКИ.

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА

коју бележи

уз сарадњу више књижевника

ЗМАЈ-ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ

☛ изашла је 7-ом свеском ☚

у 5 табака, 40 стр., повезана лепим корицама, урешена са 13 умјетно израђених слика.

Садржај седме свеске.

Чланци: Заузеће Софије. — Софија. — Пад Татар-Пазарџика. — Освојење Филипопоља. — Филипопољ. — Продирање кроз Тројан-Балкан. — Кроз Шипку. — Руси у Једрену. — Једрен (Дренопољ — Адријанопољ.) — Последње руске операције у Азији. — Српски рат за ослобођење и независност. — Воље српске војске. — Воље руске војске. — Смесице. —

Илустрације: Пуковник Тихомиљ Николић. — Сукоб Гуркове коњице са Черкезима. — Софија. — Свјатополк Мирски. — Једрене. (Адријанопољ.) — Кнез Черкаски. — ђенерал Д. Висаријоновић Комаров. — Руско завојиште на бојном пољу. — Видин. — Потпуковник Стеван Бињички. — Срби победоносно улазе у Ниш. — † Мајор Паја Ђорђевић. Пет хумористичких слика. —

☛ Свих седам свезака ратне кронике, повезане у меке корице, дајемо за готов, унапред послат новац по 3 фор., исте у лепим тврдим корицама по 4 фор., комад.

Наручбине ваља слати

Штампарији А. Пајевића
у Н. Саду.

РЕД ПЛОВИДБЕ

ПУТНИЧКИ ПАРОБРОДА.

Из Н. Сада од 4. марта до даље наредбе

У Земун: сваки дан у пола 5 сати по подне (изузимајући понедељак).

У Тител, Земун и Оршаву: средом и суботом у пола 5 сата по подне.

У Пешту: сваки дан у пола 11 сати пре подне (изузимајући четвртак).

Оправништво.

Својим пријатељима

вељу, да сам данас у 6 сахата у вече мој слободно пресци затвор у Вацу наступио, те од сада нека ми се овамо јављају. У послу мојем као и до сада све стоји и трајаће све до моје слободе.

Моја адреса: M. Popovics Press Gefaengniss Weitzen.

Вац 17. марта 1878. МЛАДЕН.

Курс бечке берзе 18. (30.) марта.

5% металици	60.65
5% народног зајма	64.60
Аустријска златна рента	72.70
Угарска златна рента	86.25
Државни зајам од 1860 г.	110.75
Акције банчине	796.—
Кредитне акције	223.50
Лондон	122.—
Угарске разтеретнице	77.75
Темишварске разтеретнице	77.—
Ердељске разтеретнице	74.50
Хрватско-славноске разтеретнице	84.50
Сребро	107.—
Ц. кр. дукати	5.73
Наполеондори	9.75
Немачке марке	60.15

ОГЛАСИ.

НАТЈЕЧАЈ.

Расписује се на упражњено место опћинског са годишњом платом од 350 фор. и станарином од 50 ф. ав. вр. као и место редарственог повереника са годишњом платом од 300 фор. код ово-опћинског уреда. —

Они, који желе које од ових места задобити, нека своје, доказима о способности за ту службу, обложене молбе, овом поглаварству до 15. априла о. г. (н. р.) поднесу —

У Пригу 21. марта 1878.

Поглаварство опћине

Д. НИКОЛАЈЕВИЋ, бележник. УРОШ ВУЛИЋ, начеоник.

3—3

НАТЈЕЧАЈ.

Код вар. магистрата у Карловци има се попунити место вар. мерника са годишњом платом од 500 фор. и станарином од 100 фор.

За попуњење тога места расписује се овим натјечај од 15. маја 1878. —

Који то место постићи жеље имаду своје са доказима обложене молбе овом вар, магистрату поднети. —

Молитељи треба да су вјешти српско-хрватском језику у говору и писму. —

Од варошког магистрата у Карловци 25. марта 1878. — РИСТИЋ градоначелник.

1—3

ЕДИКТ.

На молбу М. Н. Петровића, становника чаковачког, да би од супруге своје Сидоније, која га је злобно оставила, коначно разведен био, — позива се овим речена Сидонија, да за 6 месеци, од дана првог уршћења едикта овог, ради овоодносног расправљања, конзисторији овој, или сама лично предстане, или место пребивања свог обзнани, пошто ће се иначе по постојећим у том погледу законима даље поступати. —

Из седнице конз. у Темишвару 9. фебруара 1878.

1—3 ЕПАРХИЈСКА КОНЗИСТОРИЈА.

Мануфактурна трговина

ЈЕФТЕ ОСТОИЋА

у Руми

потребује једног спомоћника. 1—3

НОВИ САД 1875. сребрне медаље. **ЗВОНА** СЕГЕДИН 1876. за заслугу.

у свакој величини, са одређивањем гласа (тона) у напред. Особито препоручујем мој изналазак пробијена (durchgebrochen) звона, која имају особито добар тон, тако, да такво звоно од 100 фунти тежине равна се с другим од 170. фунти. Налоге извршујем брзо и тачно; с тога се препоручује публици

Антон Новотни,
звоноливац у Темишвару.

2—6

ГЛАВНА АГЕНЦИЈА

„NORTH BRITISH AND MERCANTILE“

Акционарског осигуравајућег друштва од пожара у Лондону и Единбургу.

Имам част обзнанити, да сам преузео главну агенцију гореименованог акционарског осигуравајућег друштва које је основано 1809. године и располаже данас са осигуравајућим фондом

од 43 милијона форината у сребру.

Друштво осигурава од пожара под повољним условима све зграде, фабрике, машине и сваковрсне покретности; стоку, усеве, сенокосе и т. д. и т. д.

Позивајући учтиво поштовану публику, да се осигурава код друштва, које заступам, стојим јој вазда на услузи са свима обавештајима и примањем сваковрсних наручбина за осигуравање од пожара.

Агенције:

У 1/IV. г. **Јозеф Тулнер.**
У 3/IV. г. **Љуба Стефановић.**
У 4/IV. г. **Пера Попадић.**

С поштовањем

Б. Тајбнер у Н. Саду

глав. агент акц. друштва North British and Mercantile
Писарница: Господска улица (Herrngasse) у кући г. Милоша Димшића „Хилдегарде.“

Објава лицитације.

„I. Новосадска заложница“ јавља овим да ће се ту 23. марта (4. априла) 1878. у 8 сати пре подне под руковањем судског изасланика на јавној лицитацији **продавати заложене ствари**, којима је рок откупу био месеца **новембра, децембра 1877. и јануара 1878.** П. т. купци учтиво се дакле позивају овамо.

Странке, које би још воље биле, своје пале ствари да искупе, или да рок залози продуже, позивају се овим, да то учине најдаље до 22. марта (3. априла.)

У Новом Саду, месеца марта 1878.

Карло Левингер и син.

Одговорни уредник др. Милан Ђорђевић. Издавалац „Задруга за срп. нар. штампарију.“ Српска народна задружна штампарија.